

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.2.79>**Т. Ю. Фортуна**здобувач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЦИФРОВИХ ТА ТРАДИЦІЙНИХ ДОКАЗІВ У ПРОВАДЖЕННІ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

У статті проведено порівняльний аналіз цифрових та традиційних доказів у провадженні у справах про адміністративні правопорушення. Вказано, що у сучасному адміністративному процесі питання доказування відіграє ключову роль у забезпеченні законності та справедливості. Особливо це стосується справ про адміністративні правопорушення, де ефективність процесу значною мірою залежить від надійності та достовірності представлених доказів. В останні роки спостерігається очевидна трансформація традиційної системи доказів у бік цифровізації, що обумовлено активним використанням технічних засобів фіксації правопорушень, електронних реєстрів, систем автоматичного контролю та інформаційно-комунікаційних технологій у діяльності правоохоронних органів. Цей процес змінює класичні підходи до кваліфікації адміністративних правопорушень та вимагає ретельного порівняння цифрових та традиційних доказів з точки зору їх юридичної сили, надійності, процесуальної цінності та впливу на дотримання принципів адміністративного провадження.

Зроблено висновок, що важливою особливістю цифрових доказів є їхній вплив на суб'єктивну сторону правопорушення. Традиційно для кваліфікації адміністративного проступку необхідно встановити наявність умислу або необережності водія. У випадку автоматичної фіксації правопорушення цифрові дані зазвичай фіксують лише факт порушення, а не психічне ставлення водія. Це створює правові дискусії щодо справедливості застосування санкцій, оскільки вина фактично презюмується на основі технічних записів, а обов'язок доведення невинуватості покладається на власника або користувача транспортного засобу. Таким чином, цифрові докази змінюють класичну модель суб'єктивної оцінки адміністративного правопорушення, акцентуючи увагу на юридичному статусі власника майна.

Ключові слова: цифрові докази, традиційні докази, адміністративне правопорушення, цифровізація, адміністративне провадження.

Постановка проблеми. У сучасному адміністративному процесі питання доказування відіграє ключову роль у забезпеченні законності та справедливості. Особливо це стосується справ про адміністративні правопорушення, де ефективність процесу значною мірою залежить від надійності та достовірності представлених доказів [1]. В останні роки спостерігається очевидна трансформація традиційної системи доказів у бік цифровізації, що обумовлено активним використанням технічних засобів фіксації правопорушень, електронних реєстрів, систем автоматичного контролю та інформаційно-комунікаційних технологій у діяльності правоохоронних органів. Цей процес змінює

класичні підходи до кваліфікації адміністративних правопорушень та вимагає ретельного порівняння цифрових та традиційних доказів з точки зору їх юридичної сили, надійності, процесуальної цінності та впливу на дотримання принципів адміністративного провадження [2].

Мета статті – провести порівняльний аналіз цифрових та традиційних доказів у провадженні у справах про адміністративні правопорушення.

Виклад основного матеріалу. Традиційні докази у справах про адміністративні правопорушення включають письмові документи, свідчення очевидців, протоколи оглядів, експертні висновки, а також усні пояснення учасників про-

вадження. Їхня сила полягає у прямому, безпосередньому зв'язку з подією або правопорушенням, що дозволяє суду або уповноваженому органу оцінити фактичні обставини справи у комплексі [3]. Застосування таких доказів передбачає традиційні процесуальні механізми: складання протоколів, опитування свідків, підтвердження достовірності документів через засвідчення та нотаріальне оформлення. Проте традиційні докази мають певні обмеження, зокрема їхня вразливість до людського фактору, помилок, суб'єктивної оцінки та можливих маніпуляцій, що може ускладнювати процес кваліфікації адміністративного правопорушення [4].

Докази у справах про адміністративні правопорушення є базовим інструментом, на основі якого формується фактичне підґрунтя для прийняття рішення щодо винуватості чи невинуватості особи, притягнутої до адміністративної відповідальності [5]. Вони виступають визначальним чинником у підтвердженні або спростуванні факту вчинення проступку, а також у встановленні додаткових обставин, що мають значення для належного вирішення справи [6].

У науковій доктрині докази розглядаються як фактичні дані, здобуті правомірним шляхом і спрямовані на з'ясування суттєвих обставин, що підлягають доведенню [7]. Їх характерною рисою є обов'язкове дотримання передбаченої законом процедури отримання та закріплення, адже у випадку порушення цих вимог доказ втрачає юридичну силу. Так, юридична енциклопедія визначає докази як фактичні дані, а саме носії необхідної для вирішення справи інформації, що отримані у встановленому законом порядку [8].

Таким чином, доказова база у справах про адміністративні правопорушення є єдиним легітимним засобом забезпечення об'єктивності та обґрунтованості рішень у процесі правозастосування.

Нормативне визначення поняття доказів міститься у ст. 251 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Згідно з її положеннями, доказами у таких справах визнаються будь-які фактичні відомості, що в передбаченому законом порядку

дозволяють уповноваженому органу чи посадовій особі встановити наявності чи відсутності адміністративного правопорушення, ступінь вини конкретної особи у його вчиненні та інші важливі для правильного розгляду обставини [9].

До джерел доказів віднесено протокол про адміністративне правопорушення, пояснення правопорушника, потерпілих та свідків, висновки експертів, речові докази, дані технічних засобів контролю та приладів із функціями фото-, кіно- та відеозйомки, у тому числі тих, що використовуються учасниками події чи свідками, а також засобів автоматичної фіксації у сфері безпеки дорожнього руху, транспортної безпеки та паркування. Крім того, доказами можуть бути акти огляду та тимчасового затримання транспортного засобу, протоколи про вилучення речей і документів, а також інші документи, які підтверджують наявності чи відсутності правопорушення [10].

Обов'язок зі збору доказів закон покладає на осіб, уповноважених складати протоколи про адміністративні правопорушення. Вичерпний перелік таких суб'єктів визначено у ст. 255 КУпАП «Особі, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення» [9].

Аналіз чинних правових норм у поєднанні з науковими положеннями та практикою адміністративно-деліктної діяльності відкриває можливості для впорядкування й стандартизації доказів залежно від їхніх властивостей та функцій у процесі забезпечення об'єктивного й справедливого розгляду справ про адміністративні правопорушення. Встановлення єдиних стандартів щодо доказів виступає необхідним засобом їх пізнання, осмислення логіки взаємозв'язку в межах цілісної системи, а також підвищення ефективності використання для підтвердження чи спростування фактичних обставин справи.

Система стандартів справляє безпосередній вплив на впорядкування та структурування доказової бази. Зокрема, вона визначає їх класифікацію за кількома напрямками: а) залежно від джерела отримання та способу надходження інформації; б) за характером зв'язку доказів із фактичними обставинами справи; в) за зна-

ченням доказів у встановленні винуватості чи невинуватості особи, яку притягають до адміністративної відповідальності [11].

За критерієм походження й методу отримання інформації докази поділяються на особисті та речові. Протиправна дія залишає свій слід як у свідомості людей, котрі стали її учасниками чи очевидцями, так і в об'єктивних змінах навколишніх предметів чи документів. У першому випадку мова йде про уявлення й знання, що належать до психологічної сфери, а в другому – про фізичні зміни у матеріальних об'єктах чи документах [12].

Особисті докази – це відомості, здобуті безпосередньо від осіб (як фізичних, так і юридичних) через їх пояснення, заяви чи показання. Вони залежать від індивідуального сприйняття та інтерпретації подій, пам'яті, емоційного стану людини, що зумовлює їх суб'єктивний характер. Джерелами таких доказів є особи, які мають інформацію про фактичні обставини події. Проте їхня достовірність може піддаватися сумнівам у випадках упередженості чи помилкового відтворення подій. До особистих доказів належать показання свідків і потерпілих, пояснення правопорушників, протоколи про адміністративне правопорушення, висновки експертів. Вони містять відомості про наявність або відсутність певного факту [13].

Особисті докази можна умовно поділити на три підгрупи: а) пояснення свідків, потерпілих та осіб, яких притягають до адміністративної відповідальності; б) протоколи, що фіксують проведення процесуальних дій (наприклад, протокол про правопорушення, протокол огляду предметів чи особистого огляду); в) інші документи, створені в ході адміністративного провадження й долучені до матеріалів справи [11].

Прикладами особистих доказів можуть бути показання сторін (заявника чи відповідача), пояснення свідків, висновки експертів, які ґрунтуються на особистих знаннях і досвіді, а також документи, складені посадовими особами під час перевірок чи складання адміністративних актів.

Окрему групу складають речові докази – предмети чи документи, що об'єктивно відображають обставини пра-

вопорушення і мають матеріальну форму. Це можуть бути як об'єкти матеріального світу, на яких збереглися сліди правопорушення (наприклад, пошкоджений транспортний засіб чи документ із ознаками підробки), так і предмети, що прямо свідчать про правопорушення (зброя, наркотичні речовини, нелегальна продукція). Речовими доказами також є документи як носії зафіксованої інформації. Основними способами виявлення та залучення матеріальних доказів є огляд, вилучення або їх добровільне подання зацікавленими особами [14].

Форми процесуальної фіксації речових доказів можуть бути різними, як-то протокол про адміністративне правопорушення, протокол вилучення речей, довідки про вартість предметів тощо. На відміну від особистих, речові докази мають об'єктивний характер, оскільки вони існують незалежно від індивідуального сприйняття людини. Їх дослідження спрямоване на отримання інформації, яку вони безпосередньо містять [15].

До прикладів речових доказів належать офіційні документи (акти перевірок, довідки, листи, договори), предмети, що мають доказове значення (несправний пристрій, використаний у порушенні правил безпеки), фото- та відеозаписи, електронні повідомлення чи інші цифрові дані, які підтверджують або спростовують наявність правопорушення.

Таким чином, розмежування доказів на особисті та речові здійснюється за кількома критеріями: походженням (від людини чи від матеріальних об'єктів), характером (суб'єктивні чи об'єктивні), а також формою подання (усні або письмові пояснення – для особистих, матеріальні об'єкти чи документи – для речових). Це дозволяє систематизувати доказову базу та сприяє підвищенню якості адміністративного провадження.

Поділ доказів на особисті та речові сприяє більш точному з'ясуванню рівня їхньої об'єктивності й визначенню вагомості для процесу доказування. Практика доводить, що найнадійніші відомості зазвичай містить друга група доказів. Уточнення та перевірка таких даних мають здійснюватися з урахуванням рівня знань

і компетентності їх носія. Наприклад, це може відбуватися через формулювання додаткових запитань, спрямованих на з'ясування сумнівних моментів, або шляхом перевірки достовірності документа під час огляду чи експертного дослідження.

За джерелами отримання інформації докази поділяються на первинні та похідні. Первинними вважаються ті докази, які уповноважені органи чи посадові особи отримують безпосередньо від основного носія інформації. Похідними є такі докази, що надходять від посередніх джерел [11].

До первинних доказів належать свідчення (як усні, так і письмові) свідків, потерпілих чи правопорушників про факти, які вони бачили власними очима або чули особисто. У ролі первинних речових доказів виступають предмети та документи, на яких збереглися сліди правопорушення, відображені у протоколах та експертних висновках.

Похідні особисті докази становлять показання осіб щодо фактів, які вони дізналися від інших людей, що виступали носіями інформації. Такі відомості можуть бути визнані доказами лише за умови встановлення першоджерела інформації. Похідні докази завжди є вторинними, оскільки відтворюють зміст, яким володіло й передало первинне джерело, та містять менший обсяг фактичних даних, ніж початкові.

Розмежування доказів на первинні й похідні дозволяє врахувати особливості кожної з цих груп. Саме тому в процесі доказування перевага повинна надаватися збиранню початкових доказів, оскільки вони найбільш наближені до факту події. Водночас похідні докази також мають значення, особливо коли вони використовуються для перевірки чи підтвердження достовірності первинних відомостей. Так, зіставлення показань свідків, потерпілих чи правопорушників із похідними доказами може допомогти у випадках, коли первинна інформація змінюється або втрачає чіткість [11].

Крім того, залежно від характеру зв'язку доказів із юридичними фактами, їх поділяють на прямі та непрямі. Цей критерій визначає, наскільки доказ співвідноситься зі змістом факту. Якщо доказ безпосередньо

підтверджує чи спростовує факт, що має значення для справи, він визнається прямим. Якщо ж він вказує на такі факти лише через логічні висновки або припущення, тоді йдеться про непрямий доказ [15].

Прямі докази вирізняються тим, що прямо й однозначно вказують на юридично значущий факт, забезпечують чіткий зв'язок із обставинами справи та не потребують додаткових логічних конструкцій для встановлення істини. Вони є найбільш зручними для перевірки й оцінки, а зроблені на їх основі висновки не залежать від припущень чи гіпотез.

Прикладами прямих доказів можна вважати показання свідка, який безпосередньо спостерігав за подією (наприклад, порушенням правил дорожнього руху); офіційний документ, що прямо підтверджує певний факт (скажімо, договір, який закріплює обов'язки сторін); відеочити фотозаписи, що фіксують конкретну подію.

Непрямі докази відрізняються тим, що самі по собі вони не доводять і не спростовують факт події, але дозволяють встановити істину шляхом логічних висновків, аналізу та співвідношення з іншими доказами. Вони вказують на обставини справи опосередковано й завжди вимагають оцінки у сукупності з іншими матеріалами. Такі докази вважаються менш переконливими порівняно з прямими, адже для надання їм доказової сили необхідні додаткові умовиводи та співставлення [11].

До прикладів непрямих доказів можна віднести наявність слідів події (наприклад, сліди гальмування на місці аварії, що свідчать про ймовірне перевищення швидкості); поведінку учасника справи, яка свідчить про його причетність до правопорушення (наприклад, намагання знищити документи); або ж відмову надати пояснення чи необхідні документи за відсутності об'єктивних підстав [16].

Практичне значення цього розмежування полягає у необхідності зваженого підходу: не можна перебільшувати вагу прямих доказів і водночас ігнорувати непрямі. Зазвичай для обґрунтування притягнення до адміністративної відповідальності потрібно більше непрямих доказів, ніж прямих. Робота з ними є складнішою

і потребує високого рівня професійних знань і досвіду.

Ще одним важливим критерієм класифікації є поділ доказів за їх впливом на визначення вини особи у правопорушенні: на обвинувальні та виправдувальні. Він ґрунтується на тому, чи підтверджує доказ винуватість, чи навпаки спростовує її.

Обвинувальні докази – це відомості, які вказують на наявність адміністративного проступку та підтверджують вину конкретної особи. Вони становлять основу для ухвалення рішень про притягнення до відповідальності, зокрема накладення штрафу або складання протоколу. Такі докази мають відповідати вимогам належності, допустимості та достовірності, оскільки від них залежить законність і обґрунтованість рішень юрисдикційних органів. Прикладами обвинувальних доказів є показання очевидців, що підтверджують факт порушення; фото- чи відеоматеріали, які зафіксували подію (наприклад, перевищення швидкості); документи, які свідчать про недотримання норм (зокрема акти перевірок); а також експертні висновки, що встановлюють наявність шкоди чи негативних наслідків від дій особи [17].

Виправдувальні докази, у свою чергу, містять відомості, які виключають адміністративну відповідальність, спростовують сам факт правопорушення або доводять відсутність вини особи. Вони застосовуються для доведення невинуватості, підтвердження правомірної поведінки, заперечення обґрунтованості адміністративних звинувачень чи пом'якшення відповідальності. Прикладами є показання свідків, які підтверджують, що особа не перебувала на місці події (алібі); документи, що доводять дотримання законодавчих вимог (наявність ліцензії чи дозволу); відеозаписи, які спростовують факт порушення; висновки експертів, які доводять, що шкода чи технічна несправність виникла не з вини особи [11].

Таким чином, поділ доказів на обвинувальні та виправдувальні має ключове значення для забезпечення справедливого розгляду справ про адміністративні правопорушення. Він гарантує баланс між доведенням вини та захистом прав особи, що притягається до відповідальності,

а також сприяє формуванню об'єктивної й неупередженої позиції юрисдикційних органів.

Цифрові докази, навпаки, з'являються як результат використання технічних та електронних систем автоматичного контролю, таких як стаціонарні та мобільні радары, камери відеоспостереження, фотоелектричні бар'єри, інформаційні бази даних та електронні реєстри транспортних засобів. Основна перевага таких доказів полягає у високому рівні об'єктивності та точності фіксації правопорушення, можливості автоматичного визначення часу, місця, швидкості руху транспортного засобу, а також цифрового збереження інформації у незмінному вигляді. Ці дані формують підґрунтя для процесуальної дії без необхідності безпосередньої присутності поліцейського під час вчинення правопорушення, що забезпечує ефективність та оперативність розгляду адміністративних справ.

Висновки. З точки зору юридичної природи, цифрові докази мають деякі унікальні характеристики. По-перше, вони одночасно виступають як засіб фіксації фактів і як носій інформації, що підтверджує склад адміністративного правопорушення. По-друге, автоматична фіксація правопорушення формує презумпцію відповідальності власника або користувача транспортного засобу, оскільки саме на нього покладається обов'язок контролювати використання майна. По-третє, цифрові докази включають метадані – часові мітки, координати, технічні параметри – які підвищують надійність інформації та мінімізують можливість її маніпулювання. Проте такий підхід викликає правові дискусії щодо дотримання принципу презумпції невинуватості, оскільки суб'єкт відповідальності встановлюється на основі реєстраційних даних, а не фактичного учасника у порушенні, що може призводити до юридичних колізій у разі використання транспортного засобу сторонніми особами.

Традиційні та цифрові докази відрізняються і за процедурною роллю у провадженні. Традиційні докази передбачають активне втручання поліцейського або іншого уповноваженого органу у збір та

оформлення матеріалів справи, що включає фіксацію пояснень, складення протоколів та проведення експертиз. Цифрові докази, у свою чергу, дозволяють значною мірою автоматизувати процес, зменшивши навантаження на правоохоронні органи та зменшивши часові витрати на підготовку матеріалів. Водночас це вимагає від законодавця чіткої регламентації правил збору, зберігання, обробки та використання електронної інформації, оскільки без належного нормативного забезпечення ризику технічних збоїв або неправомірного використання цифрових даних залишаються високими.

Список використаної літератури:

1. Колпаков В. К. Концепти адміністративного права. Адміністративне право України: підручник / за ред. П. Діхтієвського. Київ: Людмила, 2023, 772 с. С. 55.
2. McCormick C. T. Law and the Future: Evidence. *Nw. UL Rev.* 1956. Т. 51. С. 218.
3. Mosteller R. P. McCormick on Evidence, 8th (Practitioner Treatise Series). Publisher: Thomson Reuters Copyright: 2020-2022, 3740p. <https://store.legal.thomsonreuters.com/law-products/Practitioner-Treatises/McCormick-on-Evidence-8th-Practitioner-Treatise-Series/p/106624913>
4. Delisle R. J. et al. Evidence: Principles and Problems, 12th ed. Toronto: Thomson Reuters. 2018. 362c. https://digitalcommons.osgoode.yorku.ca/faculty_books/362
5. Flay B. R. et al. Standards of evidence: Criteria for efficacy, effectiveness and dissemination. *Prevention science.* 2005. Т. 6. С. 151-175. DOI: 10.1007/s11121-005-5553-y
6. Park R. C. McCormick on Evidence and the Concept of Hearsay: A Critical Analysis Followed by Suggestions to Law Teachers. *Minnesota Law Review.* 1981. Т. 65. 460с.
7. Kolpakov V. K. Phenomenology of administrative offense. Modern aspects of science. 10-th volume of the international collective monograph. Chapter 7. / International Economic Institute. Czech Republic, Jesenice: International Economic Institute, 2021. 444p. P230-240.
8. Червякова О. Б. Склад адміністративного правопорушення. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т.5. Адміністративне право / редкол. Ю. П. Битяк (голова), Т. О. Коломоєць, Д. В. Лученко, О. Ф. Андрійко, О. М. Бандурка, Л. Р. Біла-Тіунова, В. К. Колпаков, С. Г. Стеценко. Х.: Право, 2020. 960 с. С.859-863.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР.* 1984. № 51. Ст. 1122.
10. Михеєнко М. М., Штефан М. Й. Докази. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К. : «Укр. енцикл.», 1998. Т. 2. 1999. 744 с. С. 270.
11. Колпаков В. К. Стандарти сфери доказування у справах про адміністративні правопорушення DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-538-9-18> URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/576/15504/32745-1?inline=1>
12. Кузьменко О. В. Адміністративно-процесуальне право України : підручник / О. В. Кузьменко Т. О. Гужвій. К. : Атіка, 2008. 416 с.
13. Ярмачі Х.П. Докази в справах про адміністративні правопорушення та їх оцінка URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2015/4/36.pdf>
14. Комзюк А. Т. Адміністративний процес України: навч. посіб. / А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник. К. : Прецедент, 2007. 531 с.
15. Штих О.В. Аналіз значення доказування в справах про адміністративне правопорушення. *Юридична наука і практика*, 2011. № 2. С. 73–79.
16. Демський Е.Ф. Адміністративне процесуальне право України : навчальний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
17. Білецька Л. Доказування у господарському процесі України. На шляху до формування судових стандартів *Господарське право і процес* 2013. № 2 (3). С. 58–64.

Fortuna T. Yu. Comparative analysis of digital and traditional evidence in administrative offense proceedings

The article conducts a comparative analysis of digital and traditional evidence in proceedings in cases of administrative offenses. It is indicated that in the modern administrative process, the issue of proof plays a key role in ensuring legality and justice. This is especially true in cases of administrative offenses, where the effectiveness of the process largely depends on

the reliability and reliability of the evidence presented. In recent years, there has been an obvious transformation of the traditional system of evidence towards digitalization, which is due to the active use of technical means of recording offenses, electronic registers, automatic control systems and information and communication technologies in the activities of law enforcement agencies. This process changes the classical approaches to the qualification of administrative offenses and requires a careful comparison of digital and traditional evidence in terms of its legal force, reliability, procedural value and impact on compliance with the principles of administrative proceedings.

It is concluded that an important feature of digital evidence is its impact on the subjective side of the offense. Traditionally, in order to qualify an administrative offense, it is necessary to establish the presence of intent or negligence of the driver. In the case of automatic recording of an offense, digital data usually records only the fact of the violation, and not the mental attitude of the driver. This creates legal debates about the fairness of the application of sanctions, since fault is actually presumed on the basis of technical records, and the duty of proving innocence rests with the owner or user of the vehicle. Thus, digital evidence changes the classic model of subjective assessment of an administrative offense, focusing on the legal status of the property owner.

Key words: *digital evidence, traditional evidence, administrative offense, digitalization, administrative proceedings.*